د لوړو زده کړو وزارت
التقوا د لوړو زده کړو موسسه
حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی
قضاء او څارنوالۍ څانګه

د لیسانس دورې پایلیک

د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو رول

Ketabton.com

ترتیب کوونکی: انتظار

لارښود استاد: ننګیالی مصؤن

کال: ۱۳۹۹ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ

ښاغلی انتظار د ګل محمد زوی د التقوا د لوړو زده کړو موسسې د حقوقو او سیاسي علومو د پوهنځي د قضاء او څارنوالۍ د څانګې فارغ التحصیل چې د (د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو رول) تر عنوان موضوع زما تر لارښوونې لاندې ترتیب کړې، چې په لیکنه کې د معتبرو منابعو څخه استفاده کړې او همدارنګه لیکنه یې په پښتو ساده او روانه یې لیکلې ده د لارښود استاد په صفت د نوموړي دغه موضوع د مونوګراف لپاره کافي او تاییدوم یې د لا نورو علمي لاسته راوړنو په هیله یې.

ننګیالی مصؤن

د التقوا د لوړو زده کړو موسسې د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپل ګران پلار، قدرمنې مور، ته چې زما د زده کړې په دې لوی کاروان کې

راسره مله وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننلیک

مننه او کورودانی له ډېر محترم استاد ننګیالی مصؤن څخه چې له ما سره يې ددې مونوګراف په ترتیب کې پوره مرسته او همکاري وکړه. خپل ډېر ارزښتمن وخت يې ماته وقف کړ، بشپړ لازم او علمي هدايات يې راکړه..

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه

چاپیریال د ټولو هغو مړو او ژوندیو بیړنیو عواملو مجموع چې د ژوندیو موجوداتو په ژوند باندي اغېزه کوي د چاپیریال یا محیط په نامه سره یادېږي، چې په دي مجموعه کې هوا ، اوبه، خاوره، نباتات، میاکرو اورګانیزمونه، حیوانات، د لمر روښنایي، تودوخه رطوبت او داسي نور شاملیږي. ککرتیا د هوا ، خاوري یا ځمکې په کیماوي، فزیکي او بیولوژیکي خصوصیاتو او جوړښت کې د انساني فعالیتونو له کبله غیري منلي بدلون چې انسان او ژوندیو په ژوند او د هغوي په ماحول بده اغیزه وکړي د ککړتیا په نامه یادیږي.

ددې موضوع اهمیت دادی چې د ټولنې د وګړو د سالمې روزنې او پرمختګ لپاره د چاپیریال ساتنه مهمه ده او د چاپیریال د ککړتیا پر وړاندې مبارزه ضروري ده ځکه چې په دې اړه اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو ډېر تاکید کړی دی.

د موضوع د لیکلو موخه داده چې په افغانستان کې خلک په دې پوه شي چې د چاپیریال په ساتنه کې اسلامي شریعت او نړیوال میثاقونه ډېر رول لري.

ددې موضوع کړنلاره کتابتوني ده او د هغه ماخذونو څخه په کې استفاده کړې چې د چاپیریال ساتنې په اړه لیکل شوي.

ددې موضوع څخه دا پایله اخلو چې د چاپیریال ساتنه د هر شخص لپاره یوه لازمي خبره ده او هغه موارد او موضوعاتو باندې ځان پوه کړي چې اسلامي شریعت د چاپیریال لپاره وضع کړي، خو په ضمن کې نړیوالو میثاقونو هم د چاپیریال په ساتنه ډېر تاکید کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکلړ

سریزه.. ۱

لومړی فصل

د چاپیریال، اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو پېژندنه

لومړی مبحث: د چاپیریال پېژندنه... ۵

لومړی مطلب: د اسلامي شریعت له مخې د چاپیریال پېژندنه........................... ۵

لومړی جز: د چاپیریال لغوي تعریف.. ۵

لومړۍ فقره: په یو ځای باندې مستقر کېدل او یو ځای اشغالول....................... ۵

دویمه فقره: ژوند.. ۶

دویم جز: د چاپیریال اصطلاحي معنی.. ۶

دریم جز: د چاپیریال ساتنې معنی.. ۷

دویم مطلب: د افغانستان د نافذه قوانینو له مخې د چاپیریال پېژندنه.................. ۷

دویم مبحث: د اسلامي شریعت پېژندنه، منابع او خصوصیات............................ ۹

لومړی مطلب: د اسلامي شریعت پېژندنه... ۹

دویم مطلب: د اسلامي شریعت منابع... ۹

دریم مطلب: د اسلامي شریعت خصوصیات.. ۱۲

دریم مبحث: د نړیوالو میثاقونو پېژندنه... ۱۳

دویم فصل

د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو رول

لومړی مبحث: د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت رول........................... ۱۵

لومړی مطلب: په اسلام کې د چاپیریال ساتنې لارې چارې................................ ۱۷

دویم مطلب: په اسلام کې د چاپیریال ساتنې اړوند اقدامات................................ ۱۹

څلورم مطلب: د ځمکې ککړتیا د مخنیوي په اړه د اسلامي شریعت دریځ.............. ۲۴

دویم مبحث: د چاپیریال په ساتنه کې د نړیوالو میثاقونو رول............................ ۲۵

لومړی مطلب: د ملګرو ملتونو د چاپیریال ساتنې سازمان.................................. ۲۶

دویم مطلب: په جنګي برخه کې د چاپیریال ساتنې نړیوال معاهدات..................... ۲۹

پایله... ۳۱

وړاندیزونه... ۳۲

ماخذونه.. ۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

الحمد لله والصلوة والسلام علی عباده الذين اصطفی.
امابعد:

(اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِيْنَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِيْنَ)[1]

ژباړه: بېشکه الله تعالی خوښوي بيا بيا توبه ايستونکي (له ګناهونو څخه) او خوښوي ځان ساتونکي (له پليتيو څخه).[2]

اسلامي شريعت د ژوند چاپېريال حقوقو لومړنۍ او مهمه منبع ده د اسلام مبارک دين د چاپيريال د پاک ساتلو لپاره ځينې قواعد وضع کړي دي د قرآن عظيم الشان زيات شمېر اياتونه همدې مسئلې ته اشاره کوي.

همدارنګه ژوند د چاپيريال حقوقو په اړه بايد ووايو چې د ژوند چاپيريال حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو ټولګه ده چې د ژوند چاپيريال پاک ساتنې او د انسانانو اړيکې د ژوند له چاپيريال سره ترتيب او تنظيموي. يا په بل عبارت د ژوند د چاپيريال حقوق په ټولو هغو قواعدو، مقرراتو، اصولو او نورمونونو اطلاق کېږي چې د فرد او چاپيريال ترمنځ اړيکې تنظيموي. د چاپيريال ساتنې او تحفظ موضوع د هېوادونو په قوانينو کې هم ځاى پرځاى شوي دي د نوموړي موضوع د اهميت له پلوه ده چې د هېواد د اساسي موضوعاتو په قطار کې د چاپيريال ساتنه هم په اسلامي شريعت کې ذکر شوې ده. نو همدې مطلب ته په کتو مې نړيوالو ميثاقونو د چاپيريال ساتنه باندې تاکيد کړى دى. هغه تګلاره ده چې الله تعالی د خپلو بندګانو لپاره د عقايدو، عباداتو، اخلاقو، راکړه ورکړه، رياست، اداره، اقتصاد، او داسې نورو کې د ژوند پورې مربوط ټولو شيانو کې ترتيب کړي دي ترڅو د دغه لوېې لارې په تللو سره د دنيا او اخرت د عزت څښتن شي.

---

[1] قرآن کريم [سورت البقره ۲۲۲ايت]

[2] محمود الحسن ديبوندي او شبير احمد عثماني. (۱۴۱۴هـ). کابلی تفسير. جلد اول، د افغانستان د جيدو علماوو ژباړه، د فهد بن عبدالعزيز د قرانکريم چاپخانه مدينه منوره، ص۹۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع ستونزه

د موضوع ستونزه دا ده چې زياتره خلک په قصدي ډول د چاپيريال ککړتيا توجه نه کوي او هغه څه چې چاپيريال خرابوي هغه کړنې ترسره کوي.

د موضوع د انتخاب لاملونه

دا چې زمونږ د ټولنې د خلکو تعليمي کچه کمه ده نو د نړيوالو ميثاقونو د موضوعاتو څخه ناخبره ده.

زمونږ په ټولنه کې وګړي د چاپيريال په ساتنه کې بې غوري کوي او سمه توجه ورته نه کوي.

هغه موضوعات چې د چاپيريال د ساتنې په اړه اسلامي شريعت وضع کړي دي د هغې په اړه پوهاوی نه لري.

د موضوع اهميت:

١. چاپيريال د انسانانو يو له لومړنيو حقوقو له جملې څخه ګڼل کېږي. او د ژوند چاپيريال د ژوند لپاره يو مهم عنصر دی هغه څه چې په چاپيريال کې دي د انسانانو د ژوند لپاره مهم دي او په دې موضوع ليکنه کول ځکه ډېر اهميت لري چې اسلامي شريعت د چاپيريال د ساتنې لپاره احکام وضع کړي دي.

٢. هغه څه چې په نړيوالو ميثاقونو کې د چاپيريال په اړه راغلي دي هغه هم د پلي کېدو وړ دي ځکه چې په دې اړه يې د هغه موادو يادونه کړي چې د چاپيريال د ککړتيا څخه پرې ځانونه ژغورلای شو.

٣. د دې موضوع اهميت دا دی چې په پاک او صفا چاپيريال کې انسانان سالم ژوند کولای شي او د مرضونو څخه ژغورل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع هدف:

د دې موضوع د لیکنې څخه لاندې موخې لرم:

۱. د چاپیریال ساتنې پېژندل.

۲. د اسلامي شریعت احکام واضح کول چې د چاپیریال په اړه دي.

۳. د لیسانس دورې د وروستي شرط پوره کول.

۴. همدارنګه د هغه موضوعاتو څخه یادونه چې نړیوالو میثاقونو وضع کړي دي.

پخوانیو لیکنو ته کتنه

د اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو رول په چاپیریال ساتنه کې خورا اړین دی چې په دې اړه مو د یو شمېر معتبرو مراجعو څخه استفاده کړې. دا چې افغانستان یو له هغه هېوادونو څخه دی چې په دې وروستیو کې یې په افغانستان کې د چاپیریال ککړتیا ډېره شوې چې د همدې ستونزې د حل لپاره مو نوموړې موضوع لیکلې ترڅو په ټولنه کې وګړي پرې پوه شي.

د موضوع اړوند پوښتنې

د دې لیکنې په پای کې به د لاندې پوښتونو ځوابونه ومومئ:

۱- د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت رول څه شی دی؟

۲- د چاپیریال په ساتنه کې د نړیوالو میثاقونو رول څه شی دی؟

۳- د چاپیریال په ساتنه کې د اسلامي شریعت سره د نړیوالو میثاقونو تفاوتونه څه شی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع کړنلاره

۱. نوموړې موضوع کتابتوني بڼه لري.

۲. د موضوع په پیل کې خلاصه، سریزه او لیکلړ وجود لري ددې لپاره چې لوستونکو ته اسانوالی پیداشي.

۳. په موضوع کې مو د یو شمېر ایتونو او احادیثو څخه هم استفاده کړې چې هغه مو په سمه توګه راوړي دي.

۴. د موضوع په پای کې مو پایله یا نتیجه ذکر کړې او د هغه ماخذونو څخه چې استفاده شوې هغه مو په پای کې د یو فهرست په توګه راوړي دي.

۵. په موضوع کې مې د یو شمېر ایتونو او نبوي احادیثو څخه استفاده هم کړې چې قرآني ایتونه مې د مشکول قرانکریم څخه رانقل کړي او نبوي احادیث مې د اعرابو سره سم راوړي دي. چې د نبوي احادیثو لپاره مې ماخذونه په لمن لیک کې ورکړي دي.

د موضوع حدود

دا چې د چاپېریال ساتنه او ککړتیا یوه لویه موضوع ده او په دې اړه ډېر موضوعات شتون لري نو ما په دې موضوع کې هغه څه راوړي چې زما د موضوع پورې اړه لري چې هغه د اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو رول د چاپېریال په ساتنه کې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فصل

د چاپېریال، اسلامي شریعت او نړیوالو میثاقونو پېژندنه

په دې فصل کې درې مباحث ذکر کوم چې په لومړي مبحث کې د چاپېریال پېژندنه، په دویم مبحث کې د اسلامي شریعت پېژندنه او په دریم مبحث کې د نړیوالو میثاقونو پېژندنه.

لومړی مبحث: د چاپېریال پېژندنه

د چاپېریال په اړه د پوهانو علماوو له لوري بېلابېل تعریفونه شوي چې تقریباً د ټولو معنی او مفهوم سره ورته او نږدې دی، یعنې چاپېریال هر هغه څه ته وایي چې بشر یې احاطه کړی وي که هغه جمادات دي لکه: اسمانونه، ځمکې، غرونه، سیندونه، درې، خاوره، اوبه، هوا، ګازونه او که حیوانات وي لکه: څاروي، الوتونکې، ژوې، همدارنګه نباتات لکه: ګیاوې، ګلونه، شنه شیان، ونې، بوټې او نور چې انسان یې احاطه کړې وي.(۱)

لومړی مطلب: داسلامي شریعت له مخې د چاپېریال پېژندنه

لومړی جز: د چاپېریال لغوي تعریف:

چاپېریال ته په عربي ژبه کې (بیئه) وایي چې (بیئه) د (تبواء) صیغه ده چې دا کلمه په لاندې معنی ګانو کارېدلې ده.

لومړۍ فقره: په یو ځای باندې مستقر کېدل او یوځای اشغالول:

لکه عربان وایي (تبواء بالمکان) معنی دا چې په ځای باندې یې خپل ځای اشغال کړ. یعنې ځای یې ونیولو یعنې په هغه ځای کې یې او سېدل پیل کړل لکه په قران کریم کې هم الله تعالی فرمایلي دي:

---

۱ نورانور فاروقي.(۱۳۹۷). د چاپېریال ساتنې حقوق. مسلم خپرندویه ټولنه -جلال اباد. ص۲۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(وَالَّذِيْنَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ وَ الْاِيْمَانَ)[1]

ژباړه: (او هغه له هغو خلکو لپاره هم دی) چې د دغو مهاجرینو له راتګ نه مخکې یې ایمان راوړی.[2]

نو په دې ایت کې هم د تبوا ء د کلیمې معنی ځای ورکول دي.[3]

دویمه فقره: ژوند:

اوسیدل، ژوند کول او عمر تېرولو ته وایي. فرهنګ عمید لیکلي چې د دې کلیمې مصدر په دري ژبه کې زندګاني یعنې ژوندون کول دي.[4]

همدارنګه ژوند عمر ته هم ویل کېږي نو د ژوندانه چاپیریال هر هغه ځای سیمې او چاپیریال ته ویل کېږي چې په هغه کې ژوند وجود ولري او عمر په کې تېر شي. یا په بل عبارت د ژوند چاپیریال د ټولنیزو، فزیکي، فرهنګي، کلتوري او عقیدوي شرایطو مجموعې ته چې په هغه کې د ژوندیو موجوداتو ژوند تامین او متاثره کېږي د چاپیریال په نامه یادېږي. د ژوند چاپیریال هغه چاپیریال ته ویل کېږي چې انسان په مستقیم او یا غیر مستقیم ډول د هغه سره اړیکه لري او د ژوند فعالیتونه د هغه سره تړاو لري. د ژوند چاپیریال د انسانانو یو له لومړنیو حقوقو له جملې څخه ګڼل کېږي ترڅو د ښه چاپیریال په لرلو سره په سلامتۍ او د هوساینې په فضا کې د خپلو نورو حقوقو څخه ګټه پورته کړي.

دویم جز: د چاپیریال اصطلاحي معنی

چاپیریال زمونږ شا او خوا ټولو موجوداتو ته چاپیریال ویل کېږي، یا د محیط یوه احاطه ده چې یو سازمان یا تشکیل په کې فعالیت کوي چې په هغه کې هوا، اوبه، طبعي سرچینې، فلورا (نباتات)، فونا (حیوانات)، انسانان او د هغوي تر منځ متقابلې اړیکې

---

[1] الحشر، ایت۹

[2] سیدابوالاعلی مودودي، (۱۳۶۰). تفسیر تفهیم القران. ژباړن: قیام الدین کشاف. پېښور: جماعة الدعوه، ج۵ص۵۵۲

[3] احمدمختارعبدالحمید عمر، (۲۰۰۱م). معجم اللغة العربیة المعاصره. عالم الکتب، قاهره. ج۱ ص۲۵۸.

[4] عمیدحسن. (۱۳۷۲). فرهنګ عمید یو جلده. انتشارات امیر کبیر تهران. ص۷۴۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاملیږي. اجتماعي، فزيکي، فرهنګي، کلتوري او عقيدوي شرايطو مجموعې ته چې په هغه کې د ژوندیو موجوداتو ژوند تامين او متاثره کیږي د چاپيريال په نامه يادیږي.(۱)

دریم جز: د چاپیریال ساتنې معنی

چاپيريال هر هغه څه ته وايي چې بشر يې احاطه کړي وي. که هغه جمادات دي لکه: اسمانونه، ځمکې، غرونه او نور... همدارنګه د چاپيريال حقوق د هغه قواعدو او پرنسیپونو له مجموعې څخه عبارت دي چې د انسانانو د فعاليتونو او کړنو تاثیر پر چاپيريال باندې تر څېړنې لاندې نيسي او ترڅنګ يې د چاپيريال پورې تړلو مهمو مسايلو څخه بحث کوي. يا دا چې د چاپيريال ساتنې حقوق د يو لړ اصولو او قواعدو مجموعه ده چې د چاپيريال د عناصرو د ساتنې په موخه رامنځته کېږي او ټول هغه انساني فعاليتونه محدودوي او يا يې له منځه وړي چې چاپيريال تخريبوي.(۲)

دویم مطلب: د افغانستان د نافذه قوانینو له مخې د چاپیریال پېژندنه

د افغانستان د چاپيريال ساتنې قانون د چاپيريال تعريف په لاندې ډول کړی دی:

(د ژوند چاپيريال د طبيعي سرچينې، د طبيعي سرچينو داجزاوو ترمنځ يا د نوموړو اجزاوو او انسانانو او حيواناتو ترمنځ تعاملات، فزيکي، فرهنګي، تزئيني (ښايسته کول)، خواص يا شرايط دي چې د هغو روغتيا او سلامتيا اغيزې لاندې راولي).(۳)

د پورته تعريف څخه لاندې مهم ټکي لاسته راځي:

۱- د بشري، حيواني او نباتي روغتيا ساتل او د هغو د معشيت د وضعې ښه کول.

۲- د ايکولوژيکي کړنې او دهغې د بشپړتيا تامينول.

۳- د ژوند د چاپيريال سره تړلې د اوسنې او راتلونکې نسل د ګټو او اړتياوو تامينول.

---

۱ خدایداد. کوچی، (۱۳۹۵). چاپیریال ساتنه. جلال اباد: سلام خپرندويه ټولنه. ص۲.

۲ نورانور. فاروقي، د چاپيريال ساتنې حقوق. ص۹

۳ د عدلي وزارت رسمي جريده. (۱۳۸۵). د ژوند چاپيريال قانون، پرلپسې ګڼه: (۹۱۲). کابل: دولتي مطبعه ۴ماده

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د طبيعي او فرهنګي ميراثونو ساتل.

په افغانستان کې د ژوند چاپيريال قانون د چاپيريال حقوقو يوه بله مهمه سرچينه ده نوموړې قانون د اساسي قانون د ۱۵مادې په رڼا کې د ۷۸مادو او ۹ فصلونو په درلودلو سره تصويب او د ۲۴مادې د ۱۲ فقرې په اساس د ۱۳۸۵المريز کال د قوس د مياشتې په ۱۵ نېټه د جمهور رئيس له لوري توشيح شوی او فعلاً نافذ دی. چې د نوموړې قانون د ۲ مادې له مخې يې موخې په لاندې ډول دي:

ددې قانون عمده موخې عبارت دي له:

۱.دبشري، حيواني اونباتي روغتياساتل اودهغومعيشت دوضعې ښه کول.

۲.دايکولوژيکي کړنې اودهغې دبشپړتيا ديون تآمينول.

۳.دژوندله چاپيريال سره تړلې (مرتبط)داوسني اوراتلونکي نسل دګټواو اړتياوو تآمينول.

۴.دطبيعي اوفرهنګي ميراثونو ساتل.

۵.دبياجوړونې په کارکې آسانوالی اودملي اقتصاد دوامداره وده.[1]

---

[1] د ژوند چاپيريال قانون، دويمه ماده

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم مبحث: د اسلامي شريعت پېژندنه، منابع او خصوصيات

په دې مبحث کې درې مطالب دي چې په لاندې ډول دي:

لومړی مطلب: د اسلامي شريعت پېژندنه

هغه تګلاره ده چې الله تعالی د خپلو بندګانو لپاره د عقايدو، عباداتو، اخلاقو، راکړه ورکړه، رياست، اداره، اقتصاد، او داسې نورو کې د ژوند پورې مربوط ټولو شيانو کې ترتيب کړي دي ترڅو د دغه لوېې لارې په تللو سره د دنيا او اخرت د عزت څښتن شي.(۱)

دويم مطلب: د اسلامي شريعت منابع

اسلامي شريعت د ظهور او پيدا ينبت پړاو د رسول الله صلی الله عليه وسلم د نبوي رسالت ټوله دوه په بر کې نيسي، دغه پړاو د لومړی الهي وحې (اِقۡرَاۡ بِاسۡمِ رَبِّكَ الَّذِىۡ خَلَقَ)(۲) ژباړه: ولوله (ای محمده ! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چې پيدا کړي يې دي (مخلوقات)(۳) په کلمې سره پيل او د قران په وروستي ايت (اَلۡيَوۡمَ اَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِيۡنَكُمۡ وَاَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِىۡ وَرَضِيۡتُ لَكُمُ الۡاِسۡلَامَ دِيۡنًا)(۴) ژباړه: نن ورځ مکمل (پوره) کړ ما تاسې ته دين ستاسې (اصولاً او فروعاً) او تمام (پوره مې کړ پر تاسې (ای مؤمنانو !) نعمت (د دين په اکمال) او غوره مې کړ ما تاسې ته اسلام له جهته د دين (ډېر پاکيزه په ټولو اديانو کې)(۵) سره پای مومي.(۶) په دغه دوره کې د اسلامي شريعت اساس او بنسټ

---

۱ شمس الاسلام شمس صافی. (۱۳۹۸ل). د اسلامي حقوقو اساسات. لومړی ټوک، مسلم خپرندويه ټولنه – جلال اباد، ص۳۲.
۲ سورت العلق، ايت۱
۳ شبير احمد عثماني او محمود الحسن. کابلی تفسير دويم ټوک ص ۱۷۳۳.
۴ سورت الانعام، ايت۳
۵ کابلی تفسير ج۱ص۵۹۲
۶ عبدالرؤف ننګيال، (۱۳۹۳). د اسلام حقوقي نظام.. مستقبل خپرندويه ټولنه – کابل. ص۲۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قرآن او نبوي سنتو ولاړ و، قرآني احکام به په اجمالي توګه نازلیدل او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په واسطه به په تفصیلي توګه خلکو ته بیان کېدل.[۱]

د اسلامي شریعت بنسټ د الله تعالی وحې ګڼل کېږي چې په قران او محمدي سنتو کې یې ښودنه شوې ده، په دغه دوه سرچینو کې د نوي قانون ټولې انواعې لکه اساسي قانون، سوداګریز قانون د نړیوالو قوانینو جزاګاني او د نورو قوانینو څانګې پیدا کولای شو[۲] چې دلته غواړو لومړی د وحې پېژندنه په قرانکریم او نبوي سنتو کې وړاندې کړو.

وحیی په لغت کې د کتابت، پیغام، اشارې، الهام او پټې خبرې په معنی استعمالیږي. عرب وایي: وحي إليه الكلام يحيه، وحياً، و أوحى (و هو أن يكلمه بكلام يخفيه) ، و "وحى" و "أوحى" ايضاً أى كتب.[۳]

یعنې: پټه خبره یې ورته وکړه، یا لیکنه یې وکړه.[۴]

که د قرآن کریم آیاتونو او د رسول الله صلي الله علیه وسلم په احادیثو کې غور او فکر وکړو نو دا راته جوتیږي چې د الله تعالی له خوا ملائکو ته وحیی پرته د کومې واسطې څخه صورت نیولی دی. الله پاک فرمایلي دي:

﴿ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ...﴾[۵].

((او یاد کړه "ای محمده" هغه وخت چې وویل رب ستا ملایکو ته چې زه ګرځوونکې (پیدا کونکې) یم په ځمکه کې د یوه خلیفه، نو ملایکو وویل: ایا ګرځوې (پیدا کوې) ته په ځمکه کې هغه څوک چې فساد به کوي پدې کې او تویوي به (په ناحقه سره) وینې، حال دا

[1] حامد انصاري. (۱۴۳۰). د اسلام حکومتي نظام. ژباړن: صافی، حبیب الله. پیغام خپرندویه مرکز – پېښور. ص۲۴

[2] سیدعنایت الله شاداب. (۱۳۹۵). د اسلامي حقوقو بنسټونه. مستقبل خپرندویه ټولنه – کابل. ص۱۰۸.

[3] إبراهيم محمد الجرمي، (۱۴۲۲هـ). معجم علوم القرآن دار القلم، دمشق، اول چاپ یو جلده. (۱/ ۳۱۸)

[4] عبدالغفار صافی، (۱۳۹۷). قرآن پوهنه، سلام خپرندویه ټولنه – جلال اباد. ص۹

[5] البقرة:۳۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مونږ تسبیح وایو ستا سره د ثنا ستا او نسبت د پاکۍ کوو تا ته)).[1]

دغه راز د رسول الله صلي الله علیه وسلم د احادیثو څخه هم دا جوتیږي. چې الله پاک ملایکو ته وحیې بې له واسطې کړې ده:

عن النواس بن سمعان (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلي الله علیه وسلم: إذا أراد الله تعالی أن یوحي بالأمر تکلم بالوحي، اخذت السماوات منه رجفة شدیدة خوفاً من الله عز وجل، فإذا سمع ذلک أهل السماوات صعقوا و خروا لله سجدا، فیکون أول من یرفع رأسه جبریل، فیکلمه الله من وحیه بما أراد، ثم یمر جبریل علی الملائکة کلما مر بسماء سأله اهله: ما ذا قال ربنا یا جبریل؟ فیقول جبریل: قال الحق و هو العلي الکبیر. فیقول کلهم مثل ما قال جبریل، فینتهي جبریل بالوحي إلی حدیث أمره الله عزوجل.[2]

((د نواس بن سمعان (رضي الله عنه) څخه روایت دی، وایي چې رسول الله صلي الله علیه وسلم فرمایلي دي: کله چې الله (جل جلاله) د یو کار اراده وکړي نو د هغې په هکله وحیې کوي، نو د الله تعالی د ډار له کبله اسمانونه په لړزېدو شي، کله چې د اسمان اهل دغه حالت واوري، نو ټول بې هوشه الله پاک ته په سجده پرېوځي، اول کس چې خپل سر راپورته کوي، هغه جبریل (علیه السلام) دی، نو الله پاک ورسره په وحیې سره خبرې وکړي، بیا چې جبریل په هر اسمان تیریږي. د هغې اسمان ملایکې ورڅخه پوښتنه کوي چې: زمونږ پروردګار څه فرمایلي دي؟ جبریل ځواب ورکوي چې: الله تعالی حق ویلي دي او هغه تر ټولو لوړ او لوی ذات دی، نو ټولې ملایکې ورسره همدغه خبره تکرار کړي. بیا جبریل (علیه السلام) هغه ځای ته په وحیې سره تګ کوي چې الله تعالی ورته امر کړی وي)).

---

[1] محمود الحسن او شبیر احمد عثماني. کابلی تفسیر ج۱ص ۲۳.

[2] زرکشي محمد بن عبد الله بدرالدین بهادر (۱۴۰۲هـ). البرهان فی علم القرآن. بیروت، داراحیاء التراث العربی. ج۲ص:۲۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم مطلب: د اسلامي شریعت خصوصیات

د اسلامي شریعت خصوصیات په لاندې ډول دي:

۱- د اسلام د دین د عمل ساحه پراخه ده، ځکه دین نه یوازې د شخص اړیکې له شخص سره تنظیموي، بلکې د شخص اړیکې له ځان او خپل خالق سره هم تنظیموي. د اسلام دین د ژوندانه بشپړ نظام دی، په دغه دین کې له عقایدو، اخلاقو، حقوقو او مجاملاتو څخه بحث شوی او د ژوند په ټولو برخو کې لارښوونې لري چې خپل پیروان د هغې پیروۍ ته رابولي.(۱)

۲- د اسلام له دین پرته په نورو ټولو دینونو کې لاس وهنې شوې دي، حقایق یې تحریف شوي، چې د سلیم عقل یو خاوند هم د هغو د ډېرو محتویاتو په ریښتینوالي باور نشي کولای، تر اسلام مخکې د اسماني دینونو تر ټولو وروستی د مسیحیت دین دی، چې د دغه دین ډېر او یو له بل سره مخالف انجیلونه بې له شکه انسان باوري کوي چې دغه دین تحریف شوی دی، خو د اسلام دین چې د الله تعالی له خوا تر ټولو اسماني دینونو وروستی نازل شوی دین دی او احکام یې د قران کریم او نبوي سنتو په شکل موجود دي، د نړۍ د ټولو مؤرخینو په اتفاق سره تر ټولو محفوظ او د اعتبار وړ نصوص شمېرل کېږي.

۳- د اسلام حقوقي قواعدو خپل مشروعیت نه یوازې له عیني واقعیاتو لاسته راوړي لکه څرنګه چې د طبیعتي حقوقو د مکتب پیروان یې فکر کوي او نه دغه مشروعیت د عملي عقل له دستوراتو څخه ترلاسه کوي یه هغه توګه چې د عقلي حقوقو مکتب یې وایي او نه یې هم په هغه ډول چې څېړنیز او تجربه کوونکي مکتب حقوقي قواعد د قراردادي او اعتباري په نامه پېژني.

۴- د اسلام حقوقي قواعد دوه اړخیز مزدوج ماهیت لري یعنې (اعتباري – واقعي) ماهیت لرونکی، اعتباري ځکه دي چې د الله تعالی ارادې معتبر ګڼلی او واقعي له دې اړخه دي چې د الله تعالی تشریعي اراده تکویني ارادې نږدې ته ده نو د اسلام کوم قوانین چې د پېښو مصالحو او مفاسدو په اساس ولاړ وي هغه واقعي دي.(۲)

---

[1] عبدالصبور. مبارز، (۱۳۹۲). د اساسي قانون پېژندنه، سلام خپرندویه ټولنه – جلال اباد. ص۱۷

[2] هماغه: سیدعنایت الله.شاداب. د اسلامي حقوقو بنسټونه، ص۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم مبحث: د نړیوالو میثاقونو پېژندنه

نړیوال میثاقونه په دې توګه تعریفوو:

نړیوال میثاقونه عبارت له: معاهده، نړیوال هوکړه لیک، نړیوال کنوانسیون، منشور او پروتوکول څخه عبارت دي.[1] چې هر یو په لاندې ډول تشریح کوو:

معاهده هغه توافق دي، چې د دولتونو تر منځ په سیاسي او نظامي برخو کې په لیکلې توګه منعقـــد یږي او د نړیوالو حقونو د قواعد لرونکې وي.

نړیوال هوکړه لیک: دوه اړخیز یا څو اړخیز توافق دي، چې په لیکلې توګه په اقتصادي، کولتوري او علمي برخو کې د دولتونو تر منځ منعقـــد یږي او د نړیوالو حقونو د قواعدو لرنکي وي.[2]

نړیوال میثاق (کنوانسیون): نړیوال تقنیني سند دي، چې د نړیوالو سازمانونو له لوري ترتیب او د نړیوالو حقونو د بنسټیزو قواعدو لرنکي وي.

منشور: د یوه نړیوال سازمان د تاسیس تقنیني سند دي، چې د یاد سازمان د اصولو، موخو، د واکونو د حدودو، تشکیلانو او فعالیت د ډول لرونکي وي

پروتوکول: هغه تقنیني سند دي، چې د یوې معاهدې د بشپړتیا، تفسیر یا تعدیل په موخه له معاهدې یا نړیوال میثاق سره ضم کېږي.

تړون د نړیوالو حقوقو د تابعانو یا وګړو ترمنځ هر ډول کتبي لاسلیک شوی توافق دی په دې شرط چې د نړیوالو حقوقو د مقرراتو سره سم تنظیم شوی وي او دغه مقررات پر هغه توافق باندې حاکم وي او په پایله کې مشخصې حقوقي اغیزې رامنځته کړي.[3]

غواړو په دې ځای کې د معاهداتو پېژندنه د اسلام له نظره هم وکړو.

معاهدات عبارت له هغه میثاقونو، تعهداتو او اتفاقیاتو څخه دي چې اسلامي هېواد یې د غیر اسلامي هېوادونو سره د جنګ او صلحې په حالت کې امضاء کوي، د جنګ په

---

[1] محمد خلیل شینواری. (۱۳۹۸). د افغانستان په حقوقي نظام کې د تقنیني اسنادو تصویب، ستونزې او حل لارې یې. ص۲۵.

[2]- د افغانستان اسلامي جمهوریت، د تقنیني اسنادو د انفاذ او خپراوي د ډول قانون، (۱۳۹۵ل). پرله پسې ګڼه:(۱۲۴۲) ۳ یمه ماده.

[3] محمدرضا ضیایي. بیګدلي، (۱۳۹۲ل). نړیوال عمومي حقوق، ژباړن: حکیمزی، حسیب الله. مستقبل خپرندویه ټولنه – کابل، ص۸۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالت کې معاهدې ته موادعه، مصالحه او مسالمه ویل کېږي چې ددې په مقتضی سره د جنګ پرېښودل او صلحه منځته راځي.[۱]

بین المللي معاهدې هغه موافقت نامې دي چې د عمومي بین المللي حقوقو د دوو یا څو شخصیتونو(افرادو/ دولتونو/ نړېوالو سازمانونو) لخوا په یوه معینه ساحه کې د یوې پاېلې د لاسته راوړلو لپاره منعقد کېږي.

باید یادونه وکړو چې معاهدات یوازې په هغو هیوادونو کې لازم الاجراء دي چې لاسلیک کړي او تصویب کړي یې وي؛ خو ددې ترڅنګ دا سې استدلال هم شتون لري چې معاهدات په هغو دولتونو کې هم د اجراء وړ دي چې لاسلیک کړي یې نه وي، ددې نظر د پېروانو دلیل دادي چې د زیات شمېر هیوادونو له لورې پر یوه پرنسیپ سلاح او منښته پراخ مشروعیت رامنځته کوي؛ د کوم لمخې چې د بین المللي حقوقو په ډګر کې یو ټولغوښتي حالت حمایه او تضمینېږي، لکه د ټولوژني/عام قتل د جرایمو د مخنیوي او مجازاتو پېمان، چې په ۱۹۴۸ میلادي کال کې د ۱۴۰ هیوادونو له لورې رامنځته، لاسلیک او تصویب شو.

هماغه وو چې د همدې قوي مشروعیت د استدلال لمخې عملاً د هغو هیوادونو د عام قتل عاملین هم د ټولوژني پر ضد بین المللي محکمې(نړېوالې جنايي محکمې) ته راکش شوي، محاکمه شوي او مجازات شوي دي، چې نه یې دا میثاق لاسلیک کړي وو او نه یې تصویب کړاي وو.[۲]

---

[۱] محمد مصطفی نیازی، (۱۳۹۲ل). نړیوال معاهدات (د اسلامي فقهې او نړیوالو اصولو په رڼا کې). مسلم خپرندویه ټولنه– جلال اباد. ص۱۴.

[۲]- محمد رضا ضیایی. بیګدلي، (۱۳۸۷ل). حقوق معاهدات بین المللي. ۳۳ چاپ، نشر ګنج دانش: تهران، ایران. ص ۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم فصل

د چاپيريال په ساتنه کې د اسلامي شريعت او نړيوالو ميثاقونو رول

په دې فصل کې دوه مباحث دي چې په لومړي مبحث کې د چاپيريال په ساتنه کې د اسلامي شريعت رول او په دويم مبحث کې د چاپيريال په ساتنه کې د نړيوالو ميثاقونو رول چې په لاندې ډول دي:

لومړی مبحث: د چاپيريال په ساتنه کې د اسلامي شريعت رول

په دې مبحث کې په اسلام کې د چاپيريال ساتنې اقدامات، په اسلام کې د چاپيريال ساتنې لارې چارې دي چې په لاندې ډول دي:

اسلامي شريعت د ژوند چاپيريال حقوقو لومړنۍ او مهمه منبع ده د اسلام مبارک دين د چاپيريال د پاک ساتلو لپاره ځينې قواعد وضع کړي دي د قرآن عظيم الشان زيات شمېر اياتونه همدې مسئلې ته اشاره کوي. الله تعالی فرمايي:

(اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِيْنَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِيْنَ)([1])

ژباړه: بېشکه الله تعالی د توبه ويستونکو او نظافت ساتونکو سره مينه کوي.

همدارنګه په يو بل ايت کې هم د چاپيريال او پاکۍ مسئلې ته پاملرنه شوې ده. الله تعالی فرمايي:

(اِذْ يُغَشِّيْكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ مَآءً لِّيُطَهِّرَكُمْ بِهٖ)([2])

ژباړه: الله تعالی له اسمان څخه اوبه رالېږي، ددې لپاره چې تاسې پرې خپل ځان پاک کړئ.

---

[1] سورت البقره ۲۲۲ايت

[2] سورت الانفال، ايت ۱۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قرآن عظیم الشان ورا خوا نبوي احادیثو هم د ژوند د چاپیریال موضوع ته پاملرنه کړې ده او انسانان یې مکلف ګرځولي دي چې د ژوند انه چاپیریال ته پامنیوی وکړي. د بېلګې په توګه په یو حدیث کې راغلي دي:

(عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ)[1]

ژباړه: د ابي مالک الاشعري رضي الله عنه نه روایت دی وایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: پاکي د ایمان یوه برخه ده.

همدارنګه په بل حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

(عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا، أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا، فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ بَهِيمَةٌ، إِلَّا كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ»)[2]

ژباړه: د انس بن مالک رضي الله عنه نه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: هر مسلمان چې نیالګي کېنوي او یا کښت وکري نو له هغه نه الوتونکي (حشرات او مرغان) یا انسان او یا څاروي څه وخوري، نو هغه به دده لپاره صدقه وي.

له پورته ایتونو او احادیثو څخه دا په لاس راځي چې د اسلام مبارک دین یو ټولشموله او هر اړخیزه دین دی چې د چاپیریال برابرولو او تنظیم لپاره یې اصول او قواعد وضع کړي دي.[3]

---

[1] ابوعبدالله محمد بن اسماعیل البخاري. (۱۴۲۱). صحیح البخاري بیروت: دارطوق النجاة، ج۱ص۲۰۳.

[2] صحیح البخاري ج۳ص۱۰۳

[3] عبدالجلال مقیم، د ژوند چاپیریال حقوق. ص۲۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مطلب: په اسلام کې د چاپېریال ساتنې لارې چارې

د اسلام سپېڅلي دین له نظره چاپېریال ساتنه د انسان له دندو څخه شمېرل کیږي چې په ساتنه او حفاظت یې زیات ټینګار شوی دی.

۱- اسلام د چاپېریال د اساسي عناصرو د ساتنې او یو مسلمان او سیدونکي د دندې په اړه ارزښتاکه اصول او کلیات وضع کړي دي ، او په ځمکه او چاپېریال کې له فساد سره د مبارزې لپاره یې ځانګړي اسالیب ښودلي دي.

الله تعالی د فساد کوونکو د فساد بېلګه بیان کړې او دا اعلان یې کړی چې الله تعالی له دوی سره محبت او مینه نه لري.

(وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ)[۱]

ژباړه: (کله چې راوګرځي هڅه کوي چې په ځمکه کې فساد وکړي ، او کښت او نسلونه تباه کړي او الله تعالی فساد کوونکي نه خوښوي.)

۲- اسلام له ککړتیا څخه د نجات او مخنیوي لپاره حل لارې وړاندې کړي دي او مسلمانانو ته یې د هغو د عملي کولو او رعایتولو لارښوونه کړې ده ، ځکه دغه انسان چې د ځمکې په سر د الله تعالی د خلیفه په توګه پېژندل شوې ، د اسلام له نظره باید په قوې روحیه ، ارام فکر او سالم بدن سره خپلې ورسپارل شوې دندې پر مخ بوزي، بې له شکه چې دغه ټول د سالم چاپېریال اړتیاوې دي ، ځکه بې له سالم چاپېریال نه انسان نشي کولای خپله مادي او معنوي سلامتیا وساتي.

سره له دې چې طبیعت او چاپېریال الله تعالی پیدا کړی او د انسان په خدمت کې دی ، خو کله دغه طبیعت سرکشي او طغیان کوي ، لکه طوفانونه او باد ، اوبه ، زلزله، د ځمکې او غورځونه او داسې نورې پېښې، چې انسان له ویرې او ډار سره مخامخ کوي، نو له همدې امله انسان کوښښ کوي ، تر څو له دې پېښو او حوادثو نه د نجات په لاره کې کار وکړي ، پّ لومړی قدم کې ځان خبر کړي، په داسې حال کې چې اسلام د نزول له

---

[۱] سورت البقره، ۲۰۵ ایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېیل نه طبیعت معرفي کړې او د نسان لپاره یې تابع ګرځولې او همارنګه د طبیعت له مواهبو نه د ګټې اخیستې لارې چارې یې هم بیان کړي دي.

نو لکه څرنګه چې انسان نه غواړي خپل ښایست له لاسه ورکړي ، نه ښایي چې د طبیعت ښایست هم له لاسه ورکړي ، ځکه د طبیعت ښایست د انسان د ښایست د دومداراه کولو په خدمت کې دی او که دا کار ونکړي نو له ګواښ سره په مخامخ شي. الله تعالی د ټولو شیانو د پیدا ښت هدف او موخه یواځې د احد پروردګار عبادت ښودلی.

۳- هر کله چې مؤمن انسان غواړي د الله تعالی عبادت د خپل مکلفیت او د نعمتونو د شکرانې د اداء کولو په موخه کړي ، هیڅا ته اجازه نه ورکوي چې مزاحمت یې وکړي او عبادت یې له ټولو ښکلاو سره چې غواړي سرته یې ورسوي ، مکدر کړي ، نو باید طبیعت او چاپیریال چې د الله تعالی د ښایست او عظمت منظر دی ، ککړ نه کړي. خو له بد ه مرغه انسان کله د بې خبرۍ له امله او کله په دیني لارښوونو د بې باورۍ له امله خپل طبیعت سره نامناسب برخورد او چلند کوي ، د طبیعت تعادل له منځه وړي او د هغه د بې نظمۍ او ګډوډۍ لامل ګرځي. اسلام، اوبه ، چې د ژوند د چاپیریال له مهمو عناصرو څخه شمیرل کیږي، داسې بیانوي:

(وَ جَعَلۡنَا مِنَ الۡمَآءِ كُلَّ شَیۡءٍ حَیٍّ ؕ اَفَلَا یُؤۡمِنُوۡنَ)(۱)

ژباړه: او له اوبو څخه مو هر شی ژوندي کړی، آیا ایمان نه راوړي؟

(وَ هُوَ الَّذِیۡۤ اَنۡزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَخۡرَجۡنَا بِهٖ نَبَاتَ كُلِّ شَیۡءٍ)(۲)

ژباړه: او الله تعالی هغه ذات دی چې له آسمان نه یې اوبه راورولې دی ، چې د هغو په وسیله مو هر ډول نباتات رازرغون کړي دي.

۴- هغه کسان چې اسراف کوي هغوی ته په ځمکه کې فساد کوونکي وایی:

په همدې شکل د چاپیریال ټولو عناصرو ته پاملرنه شوې ده ، که هغه اوبه ، هوا ، خاوره ، شینوالی ، حیوانات او داسې نور شیان وي.

---

[۱] الانبیاء۳۰.
[۲] الانعام۹۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غړېزو ککړتیاو بدی هم بیان شوې او منع ترې شوې ده:

(وَاقْصِدْ فِيْ مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ؕ اِنَّ اَنْكَرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيْرِ)[1]

ژباړه: په تللو کې درمیانه اوسه او خپل غږ ښکته کړه، ځکه چې ناوړه غږ د خره غږ دی.

نو له همدې امله باید پارکونه جوړ او وساتل شي، وحشي باغونه باید د حیواني پانګې د ساتلو او حمایت لپاره جوړ شي.

د اسلام له نظره یوازې ښاروالی او د چاپیریال ساتنې مسؤلین مسؤلیت نه لري بلکې هر مسلمان او هر اوسیدونکی د چاپیریال په ساتنه کې مسؤلیت لري، چې په دې اړه عملی اقدامات وکړي.

لنډه دا چې د چاپیریال د خرابیدو لاملونه باید د ایمان او تقوا په رڼا کې له منځه یوړل شي، ځکه د یو شي په مقابل کې مبارزه کول چې د زړه له کومې او اخلاص سره نه وی او دیني ریښې ونلري، مثبتې پایلې ته نه شی رسیدلای.[2]

دویم مطلب: په اسلام کې د چاپیریال ساتنې اړوند اقدامات

په اسلامي لارښوونو کي تر فکر کولو وروسته معلومیږي، چې اسلام ډېر وړاندې د کائناتو چاپېریال ساتنه په نظر کي نیولې ده، داسي لارښوونې ئې کړي دي، چې په هغو سره د چاپېریال له هر ډول زیانونو څخه ټولنه ژغورل کیږي او له هر ډول داسي شیانو څخه ئې منع فرمایلې ده، چې چاپېریال ککړوي او منفي پایلې ئې پر انسان او نورو موجوداتو پریوځي، دهغو شیانو د کولو تاکیدي امر ئې کړی دئ، چې د چاپېریال پاک ساتلو له پاره اړین دي. ځیني لارښووني په لاندي ډول دي:

[1] سورت لقمان ۱۹.

[2] عبدالجلال مقیم، د ژوند چاپیریال حقوق. ص۲۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ -پاکي او نظافت چي د روغتیا له پاره اړین دئ؛ د ککړتیا د له مینځه وړلو لـه پـاره پـاکي لازمـي ده، اسـلام د پـاکۍ ارزښت پـه ډېره لـوړه کچـه بیـان کـړی دئ، د مسـلمانانو شعار او پېژندګلوي ئې جوړه کړې ده.

رسول الله صلی الله علیه وسلام فرمایي:

(إِنّ اللّهَ طيب يُحِبُّ الطِّيبَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النّظَافَةَ، كَرِيمٌ يُحِبُّ الْكَرَمَ، جَوَادٌ يُحِبُّ الْجُودَ، فَنَظِّفُوا بيوتكم، وَلاَ تَشَبّهُوا بِالْيَهُودِ التى تَجْمَعُ الأَكْنَافَ فِي دُورِهَا)[1]

ژباړه: الله تعالی پاک دئ او پـاکي خوښوي؛ مهربـان دئ، مهربـاني خوښوي؛ سخي دئ، سخاوت خوښوي؛ ځکه نو تاسي خپل کورونه پـاک سـاتئ او دهغـو یهـودو سره ځان مه مشابه کوئ چي د کور چټلي په کورونو کي جمع کوي.

همدا رنګه فرمایي) :تنظفـوا بکـل مـا اسـتطعتم ؛ فـان الله تعـالی بنـی الاسـلام علـی النظافة، ولن یدخل الجنة الا کل نظیف)[2]

ژباړه: تر کومه چي مو وس وي پاکوالی کوئ؛ ځکه چي الله تعالی داسلام بنسـټ پـر پاکي ایښی دئ، او جنت ته به بې له پاک انسانه بل څوک داخل نه سي.

دارنګه اسلام پاکوالی د مؤمن پېژندګلوي ګڼلې ده، د چاپېریـال سـاتنه او د چټلیـو په سبب پیدا کیـدونکي هـر ډول ککړتیـا لـه مینځـه وړل ئـې د مـومن ور پـه غـاړه کـړي دي؛ ځکه پاکي د هر ډول ککړتیا د له مینځه وړلو له پاره لازمي ده.

۲ -لاري او نـور عامـه ځایونـه پـه چټلیـو ککړول هـم د چاپېریـالي ککړتیـا مهـم سبب کېدلای سي.

رسول الله صلی الله علیه وسلام له دې څخه منع فرمایلې ده.

(اتقوا الملاعن الثلاث: البراز فی الموارد والظل وقارعة الطریق)[3]

---

[1] مثنی، احمدبن علي ابویعلی، (۱۴۰۰هـ)، مسند ابی یعلی، مکتبه: دارالمامون دمشق.ص:۷۹۰

[2] علاءالدین علی بن حسام الدین ابن قاضی خان ،(۱۴۰۱هـ). کنز العما ل ،الناشر مؤسسة الرسالة ،الطبعة الخامسة: ج۲ص۲۰۲

[3] قزوینی، للحافظ ابی عبدالله محمد ابن یزید ابن ماجه، سنن ابن ماجه. تحقیق: محمدفواد عبدالباقی، دارالاحیاء التراث العربی. چاپ کال نلري.حدیث نمبر: ۳۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه :د الله جل جلاله رسول صلی الله علیه و سلام فرمایي: له درو لعنتي شیانو څخه ځان و ساتئ: قضایي حاجت په ګودر (له کوم ځای څخه چي اوبه وړل کیږي) سایه (هلته چي خلک کښیني) او په لاره کښي.

که کوم چا دا تیروتنه کړې وي، نو ددې د له مینځه وړلو له پاره ئې د لاري څخه مضر شی لیري کول د ایمان یوه برخه ګڼلې ده، مسلمانان ئې دې برخي ته چمتو کړي تر څو لاري پاکي کړي. د رسول الله صلی الله و سلم ارشاد دی:

(من اماط اذی عن طریق المسلمین کتبت له حسنة و من تقبلت منه حسنة دخل الجنة)[1]

ژباړه :چاچي د مسلمانانو له لاري څخه ضرري شی لیري کړ، دده له پاره یوه نیکي لیکل کیږي او د چاچي یوه نیکي قبوله سوه هغه به جنت ته ځي.

په یو روایت کي ددې ثواب لس برابره ښودل شوی دي فرمایي:

(ان عاد مریضا او انفق علی اهله اور ماز اذی عن طریق فحسنة بعشر امثالها)[2]

ژباړه : چاچي د ناروغ پوښتنه وکړه، پر خپل اولاد ئې لګښت وکړ او یائې د لاري څخه ضرري شی لیري کړ، دده نیکي لس برابره سوه

د لاري د پاکوالي سره د عامه ځایونو پاک ساتل هم شامل دي رسول الله صلی الله علیه و سلام په خپلو لار ښودنو کښي د چاپېریال پاک ساتلو حقیقي فضائل بیان کړي دي خلک ئې دې ته چمتو کړي دي، تر څو په فکري ډول خپل د چاپېریال پاک ساتلو ټینګه اراده وکړي، ترڅو چاپېریال له چټلیو څخه په مکمل ډول پاک وي.

رسول الله صلی الله علیه و سلام له لاري څخه لیري کېدونکي شي ته (اذی) ویلي، له دې څخه معلومیږي چي یوازي مخصوص چټلي باید له لاري څخه لیري نه سي؛ بلکي لار باید له هر هغه شي څخه پاکه سي، چي د زیان رسوني سبب وي، هغه که په سترګو ولیدل سي او یا هم ونه لیدل سي، په اوسني د تیلو په دوره کي چي کومه ککړتیا مینځته راوړي

---

[1] سلیمان بن أحمد بن أیوب بن مطیر اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني.(۱۴۱۵هـ). المعجم الکبیر للطبراني، دار النشر: مکتبة ابن تیمیة – القاهرة.: ۱۲۸۹۲

[2] ابن ابي شیبه: ابي بکر عبد الله بن محمد ، مصنف ابي شیبه. ناشر الکتب الاسلامي، طبعة الثانیه: ۲۶۸۷۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه هم تر دې حکم لاندې دي، ځکه نو هر موټر چلوونکی مکلف دئ تر څو د نوموړي له موټر څخه د لارې چاپېریال ککړ نه سي، دا د یو مسلمان مسؤولیت دئ، چې د ده موټر باید داسې حالت ته نه وي رسیدلی، چې چاپېریال ککړ کړي.

د انسان پر شا و خوا موجود ټول کائنات د الله تعالی مخلوق دئ. الله تعالی انسان په مځکو، ځنګلونو، دریابونو، سیندونو او نورو ډول-ډول شیانو سره اباد کړی دئ، مځکه ئې د انسان په واک کښېښې ورکړې ده، آسمان ئې پر انسان د هسک بام په ډول په ښکلو ستورو او سیارو سره ښایسته کړی دئ، تر آسمان لاندې ډکې وریځې د انسان داوبو داړتیا د تکمیل له پاره دي. پر مځکه ډول-ډول مرغان، په دریاب کې ډول-ډول کبان او آبي حیوانات د انسان د خوراکي اړتیا تر څنګ چاپېریالي اړتیاوې هم پوره کړې دي، ټول کائنات دالله تعالی مخلوقات دي او په منظم او محکم حکم سره ئې خلقت سوی دئ، دالله تعالی ارشاد دی:

(صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ)(۱)

ژباړه: الله تعالی هر شی په مناسب ډول مضبوط پیدا کړی دئ.

الله تعالی د هرشي د نوي خلقت په وخت کې د دې ځانګړتیا خاص خیال ساتلی دئ، چې نوموړی باید په مځکه کې د انساني ژوند له پاره ګټور وي الله تعالی هرڅه په کمیت او کیفیت پوره پیدا کړي دي، په دې نړۍ کې د دوی دا دنده ده، چې د انساني ژوند د جسم او چاپېریال له پاره ګټور تمام سي، انسان ته په کار ده، چې په نوموړو سره د خپل صورت او چاپېریال ساتنه وکړي، تر څو په روغ صورت او ښه چاپېریال د الله تعالی په عبادت مصروف واوسي.

همدارنګه بل ځای فرمایي: وَالأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ(۲)

ژباړه: موږ مځکه غوړولې ده او پر هغې مو غرونه اچولي دي او پر مځکه مو هر ډول د اړتیا توکي په معلوم او منظم ډول ایښي دي.

---

۱ النمل: ۸۸

۲ الحجر ۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معلوم او منظم ډول کائنات د انسان په چاپېریال کي موجود دي، په دوی کي فطري منظم والی، کمیت او کیفیت پروت دئ ځکه نو د نوموړو کائناتو څخه پیدا کېدونکی چاپېریال هم فطري دئ او دا فطري چاپېریال د انسانانو او حیواناتو له پاره ګټور دئ او کله چي په فطري ډول پیدا سوي چاپېریال کښي انساني ککړتیاوي ور ګډې سي نو د الله تعالی په فطري چاپېریال کښي بدلون رامینځته کړي او د کائناتو چاپېریال غیر فطري جوړ سي نوموړی چاپېریال د انسانانو او ټولو کائناتو له پاره زیان رسوونکی وي ځکه چي غیر فطري توکي ټول زیان رسوونکي دي.

په اوسني وخت کښي چي پر نقل عقل او پر معنویت مادیت غالب دئ، د ماشینونو او فابریکو دور دئ، په دې وخت کي د انساني ژوند ټول توکي بدل سوي دي، د انسان فکر او عمل ډول -ډول توکي اختراع کړي دي؛ ځکه نو ډېری مسایل چي وړاندي به د بحث وړ نه وه خو اوس دهغو بحث کول په کار دئ، له هغوی څخه یو هم د چاپېریالي ککړتیا (Environmental Pollution) مسئله ده.

دا دانسان په لاس رامینځته ته سوي حالات دي، انسان هغه مسؤولیت له پامه غورځولی دئ، چي د الله تعالی له خوا د نوموړي په غاړه ورکول سوی دئ، د الله تعالی ارشاد دئ) هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا) (١)

ژباړه: هغه(الله تعالی) تاسي د مځکي څخه پیدا او پر مځکه اباد کړي یاست.

ددې آیات غوښتنه داده، چي الله تعالی انسان ته دا مسؤولیت ور سپارلی دئ، چي نوموړی دددې نړۍ د جوړېدلو کوښښ وکړي، دهغو شیانو څخه په پوره ډول پرهېز وکړي، چي د مځکي دابادۍ او پر مځکه دآبادو مخلوقاتو د ژوند او بریالیتوب سره په ټکر کښي وي، که کوم داسي توکي پیدا سي، چي پر مځکه د انسان او نورو ژوندیو موجوداتو ژوند له خطر سره مخ کوي، انسان مکلف دئ چي نوموړي توکي له مینځه یوسي.

---

(١) هود: ٦١

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم مطلب: د ځمکې ککړتیا د مخنیوي په اړه د اسلامي شریعت دریځ

د اسلام مبارک دین انسان مکلف کړی ، چې تل د خپل عادی ژوند له بهیر نه ساتنه وکړي او هڅه وکړي چې ځان له هلاکت سره مخامخ نه کړي، الله تعالی فرمایي: (... ولاتلقوا بایدیکم الی التهلکة..)[1]

ژباړه: (په خپلو لاسونو ځانونه مه هلاکوئ.)

د چاپیریال ککړتیا و په ځانګړي ډول د هوا ککړتیا سربیره پر دی چې د ځان هلاکت شمیرل کیږي ، په ځمکه کې فساد هم بلل کیږي ، چې الله تعالی ترینه منعه کړې ده ، الله تعالی فرمایي:

(ولاتفسدوا فی الارض بعد اصلاحها..)[2]

ژباړه: (په ځمکه کې له اصلاح او سمون وروسته فساد مه کوئ)

دا ښکاره او منل شوی خبره ده ، چ د هوا ککړتیا خلکو ته ضرر رسول دی ، او الله تعالی نورو ته ضرر رسول منع کړی:

(والذین یوُذون المؤمنین والمؤمنات بغیر ما اکتسبوا فقد احتملوا بُهتانا و اثمًا مبینا)[3]

ژباړه : ای څوک چې مؤمنو سړیو او مؤمنو ښځو ته بی له هغه (ناوړه) عمل نه چې وی کړی دی تکلیف رسوي ، په تحقیق سره ښکاره تهمت او ګناه یی بار کړی دی.

رسول الله صلی الله فرمایلی دی:

(الایمان بضع و ستون شعبة أو بضع و سبعون شعبة، فارفعها لا إله إلا الله ، أدناها اماطة الأذی عن الطریق)[4]

---

[1] البقرة ۱۹۵.
[2] الاعراف ۵۲
[3] الاحزاب ۵۸.
[4] محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مَعْبدَ، التمیمي، أبو حاتم، الدارمي، مسند ابن حبان. دار الوعي – حلب رقم الحدیث ۱۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژیاړه: ایمان اویا شعبې دی او تر ټولو ټیټه مرتبه یې له لارو د مضرو شیانو لیری کول دی.

او د اذیً کلیمه عامه ده چې ټولو مضرو شیانو ته شاملیږي ، تیږې ،اغزو ته هم شاملیږي او د هوا ککړتیا ته هم شاملیږي.

دویم مبحث: د چاپیریال په ساتنه کې د نړیوالو میثاقونو رول

د شلمې پیړۍ له نیمایي څخه دا یوه نړۍ واله مسئله سوله په (۱۹۷۱م) کې د چاپېریال د علم مسئله د نړیوال سیاست برخه جوړه سوه، په (۱۹۷۲م) کې ملګرو ملتونو په سویډن کې پر نوموړي موضوع لومړی سمینار جوړ کړی وو په (۱۹۹۷م) کې د چاپېریالي ککړتیا په وړاندې انساني مبارزه پیل سوه؛ ځکه د ککړتیا زیانونو ټوله نړۍ حیرانه کړې وه، د معاصري ټکنالوژۍ او پراخه صنعت په وجه دې زیانونه تر اندازې ډېر سوه؛ ځکه نو نوموړې موضوع د حکومتونو د بحث او نظریاتو وړ وګرځېدل.

چاپېریالي ککړتیا هم د انساني لاس وهنو څخه پیدا ده، نوموړې موضوع د انسانانو د ډېرښت په سبب نه ده را مینځته سوې؛ بلکې انسان په نوموړي نظام کښې داسې تېروتنې وکړې، چې پر ټول نظام ئې اثر ولوېدی، دبیلګې په ډول ورځ په ورځ د ځنګلونو شمېر کمیږي، د یو راپور پر اساس د(۱۹۰۰م) وروسته په ایتوپیا کې (۹۰) سلنه ځنګلونه له مینځه تللي دي، دا ډول د خلیجي جنګونو په وخت کې په سمندر کې د ګډو سوو تیلو په سبب د پیدا سوي آبي ککړتیا د له مینځه وړلو له پاره (۱۸۰) کلونه پکار دي. له دې څخه معلومه سوه، چې انسان په څونه لویه پېمانه ککړتیاوي پیدا کړي دي؛ ځکه نو اوس د نوموړو ککړتیاوو له زیانونو سره لاس او ګریوان دئ.(۱)

دا ډول د مځکې او فضا د ککړتیا له پاره د ډول -ډول آلاتو ایجاد او د هغوی د ازموینې تېروتنې چاپېریال خورا ډېر ککړ کړی دئ، چې انسانان ئې په ډول-ډول ناروغیو اخته کړي دي. د عراق او کویټ د جنګ په وخت کې له (۷۲۷) څخه ډېرو څاګانو ته اور

---

(۱) خدایداد کوچی، چاپیریال ساتنه، ص ۷۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته سوی وو ، دیوې سروې له مخې د عراق په جنګ کې د جوړې سوې ککړتیا په سبب (۴۷۰۰) کسان د سرطان په ناروغۍ مړه سوي دي. (**۳۵**) سلنه عراقي نوي زېږېدونکي کوچنیان په دماغي سرطان اخته وي او دا شمېرنه ورځ په ورځ ډیرېږي.

لومړی مطلب: د ملګروملتونو د چاپیریال ساتنې سازمان

دویم نړیوال جنګ کوم چې په **۱۹۳۹**م کال کې شروع او په کال **۱۹۴۵**م کې پای ته ورسید ،د دې جنګ په دوران کې بیا له نړیوالو سره دا فکر پیدا شو ، چې باید په نړیواله سطحه داسې یو سازمان موجود وی، چې د جامعه ملل پر نسبت باندې قوي وي او د ټولو هغو نیمګړتیاوو څخه خالي وي کومې چې جامعه ملل درلودلې ترڅو په راتلونکي کې د دې جنګونو مخه ونیسي نو هماغه وو ، چې په کال **۱۹۴۵**م کې د نړۍ د مختلفو سیاستمدارانو د کوششونو په نتیجه کې د ملګرو ملتونو سازمان رامنځته شو ، د دویم نړیوال جنګ په دوران کې د نړۍ د ځینو سیاستمدارانو له طرفه دا کوششونه شروع شول تر څو د جامعه ملل سازمان څخه په تجربې اخیستلو سره یو بل داسې مؤثر نړیوال سازمان رامنځته کړی چې ترڅو وکولای شي په آینده کې د دغسې نړیوالو جنګونو څخه مخنیوی وکړي، نو د دې مقصد د حصول په خاطر د دویم نړیواال جنګ په دوران کې ځینې کنفرانسونه د ملل متحد سازمان د جوړېدو په خاطر په مقدماتي ډول تر سره شو.[۱]

د ۱۹۴۱م کال د جون په ۱۲ نېټه ځینې هېوادونه (انګلستان، کاناډا ،استرالیا نیوزیلینډ ، جنوبي افریقا او همدارنګه د ځینو نورو جلاو وطنه حکومتونو نمایندګان د لندن ښار د (جیمس پیلس) په ماڼۍ کې سره راټول شول او یوه اعلامیه یې خپره کړه، د ۱۹۴۱م کال د اګست په ۱۴ نېټه د امریکا د متحده ایالاتو جمهور رئیس (فرانکن روزولت) او د انګلستان صدراعظم (ویستون چرچل) یو له بل سره د اتلانتیک په بحر کې په یوه بحري بیړۍ کې یو د بل سره ملاقات وکړ او بیا یې یوه معاهده یې امضاء کړه، د **۱۹۴۲**م کال د جنورۍ په لومړۍ نېټه د متحدینو له خوا ایا هغه هېوادونه چې په دویم نړیوال جنګ کې د المان په خلاف ولاړ وو او شمېر یې(**۲۶**)هېوادونو ته رسېده، د دغو هېوادونو

[۱] ع، نبي بصیرت. او محمد جمال شینواری. (۱۳۹۸ل). نړیوال سازمانونه. یار خپرندویه ټولنه – جلال اباد. ص ۴۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نماینده ګانو له خوا په واشنګټن کې يو کنفرانس جوړ شو او يوه اعلاميه يې خپره کړه، چې په دې اعلاميه کې د لومړي ځل لپاره د ملګرو ملتونو يا ملل متحد د سازمان نوم ياد شو او وويل شو چې داسې يو سازمان بايد ايجاد شي چې په راتلونکي کې د نړيوالو جنګونو مخه ونيسي او د دې ســـازمان نوم بايد ملګري ملتونه يا ملل متحد وي.(۱)

د ملګرو ملتونو کنفرانس هغه چې د بشريت د چاپيريال په خاطر په (۱۹۷۲م) کال کې په ستهاکولم کې داير شوی وو چاپيريال يې داسې تعريف کړی:

(د هغو مادي او اجتماعي موادو چاره ده چې په ميسر وخت کې په مشخص ځای کې دانساني حاجاتو لپاره صورت نيسي.)(۲)

په دې اړه چې مهم اقدامات شوي تر شلمې پيړۍ پورې اړه لري، په ۱۹۰۹ کال کې د بين الملل ګډه کميټه دامريکا او کاناډا د سرحدي اوبو معاهدې پر اساس جوړه شوه، دغه کميټه د لومړي بين المللی کميسون په حيث له ککړتيا څخه د خوړو اوبو د کنټرول اوساتنې په موخه جوړه شوه ، ددې کميټې د جوړيدو اصلی لامل دا و چې اصولاً د بين المللی رودونو او دريابونو له ککړتيا څخه راوړلای شوې ستونزې د ملی او داخلي اقداماتو له لارې حل کيدې او د نورو ذينفع هيوادونو مرستې ته هم اړتياوه ، د دويمې نړيوالي جګړې په پای کې ځينې اقدامات ترسره شول، چې د هغو زياتو ته يواځې په نظامی چوکاټ کې پاملرنه وشوه. د دغو هڅو او اقداماتو له جملې څخه دنوربنړګ دمحکمې جوړيدل و ، چې يواځې نظامي کارونه يې تر نظر لاندې ونيلو، خو ځينې د چاپيريال مسائيل او جرايم چې د جنګ له امله منځ ته ورغلی وو هم تر بحث او څيړنې لاندې نيول کيدل، ځينې متهم کسان چې په دې متهم شوې وو چې هغوی له سوځيدلو ځمکو نه ګټه اخيستې او هغه د مخکنی شوروي ځمکې وي، چې د آلمان د قوتو له شاته تګ وروسته خالی شوې وې.(۳)

---

[1] محمدرضا ضيايي بيګدلي.(۱۳۸۴).حقوق بين الملل عمومي، انتشارات دانشګاه تهران، ايران. چاپ۲۲،ص۲۴۰

[2] فرج صالح عريش. (۱۹۹۸). د چاپيريال د ککړتيا جرايم. موسسه فنيه، لومړی چاپ، ص۲۳

[3] عبدالجلال مقيم. د ژوند چاپيريال حقوق. ص۹۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه په نړۍ کې د صنعت پرمختګ ته په پام سره د شپېتمې میلادي لسیزې په لومړیو کې د چاپیریال ساتنې موضوع د نړیوالو مسایلو په سر کې راتله، همدې ستونزې ته په کتو عمومي اسامبلې په ۱۹۲۸م کال کې په لومړي ځل د چاپیریال ساتنې نړیوال کنفرانس جوړ کړ، ورپسې په ۱۹۷۲م کال کې د سویډن په پلازمینه استکهلم کې د نږدې (۱۱۰) هېوادونو او (۱۲۰۰) برخه والو په ګډون یو ستر نړیوال کنفرانس تشکیل شو د کنفرانس په پای کې د (بشر د چاپیریال ساتنې نړیواله اعلامیه) خپره شوه چې د چاپیریال ساتنې په برخه کې لومړنۍ نړیواله بیانیه ګڼل کېږي. په اعلامیه کې د هېوادونو ترمنځ د چاپیریال ساتنې په برخه کې د ټینګار تر څنګ له ګډون کوونکو هیوادونو څخه وغوښتل شول چې د نړیوال چاپیریال ساتنې په موخه لازم اقدامات ترسره کړي او د نورو چاپیریال ته له زیان اړولو دې په کلکه ډډه وشي.

په کنفرانس کې همدغه راز د ژوند د حفاظت او د هوا ککړتیا د مخنیوي په موخه په ۱۰۲ مو مادو کې یوه عملي کړنلاره تصویب شوه له یاد کنفرانس وروسته په ۱۹۷۲م کال کې د ملګروملتونو د چاپیریال ساتنې سازمان رسماً پرانیستل شو. د ژوند چاپیریال څخه د ساتنې لپاره د ملګروملتونو پروګرام، د ژوند نړیوال چاپیریال څخه د ساتونکي په عنوان مرکز د افریقا لویې وچې په کینیا (هغه هېواد چې د یو متنوع ژوند چاپیریال تر ټولو غني او بهترینه نمونه ګڼل کېږي) هېواد کې دی دا پروګرام د ملګروملتونو د سازمان په چوکاټ کې یوه طرحه شوې اداره ده چې دنده یې په سیمه او نړیوالو کچه د ژوند چاپیریال ستونزو ته رسیده ګي او پاملرنه ده، ددې پروګرام په اساس د ژوند چاپیریال مسایل او هغه تهدیدات چې ورته متوجه دي نړیوالې ټولنې او دولتونو ته یې یادونه کېږي او په ځانګړي ډول د ژوند چاپیریال د حفاظت او پراختیا ترمنځ داړیکې لپاره معقول سیاستونه مطرح کېږي. د ژوند چاپیریال څخه د ساتنې لپاره د ملګروملتونو پروګرام هدف د ژوند چاپیریال ساتنې لپاره همغږي رامنځته کول دي، همدارنګه دغه اداره د نړۍ خلکو او دولتونو ته د اطلاع رسولو مرکز او د هغوی د ژوند د سطحې لوړولو وسیله ده پرته له دې چې راتلونکو نسلونو حقوقو ته صدمه ورسېږي. یا په بل عبارت نوموړې اداره داسې یو ارګان دی چې د ژوند چاپیریال څخه د ساتنې او دوامداره

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراختیا مدافع بلل کېږي، دا اداره د خپلو اهدافو د تحقق لپاره علاوه همکارو او مرستو، د ملګرو ملتونو، نړیوالو سازمانونو، دولتونو، غیر دولتي سازمانونو، خصوصي سکتورونو او مدني ټولنو سره عملي اقدامات هم ترسره کوي.(١)

دویم مطلب: په جنګي برخه کې د چاپیریال ساتنې نړیوال معاهدات

د یونسکو او هوا پېژندنې نړیوال سازمان، چاپیریال ساتنې نړیوال سازمان (UENP) په ۱۹۷۲ میلادي کال کې تاسیس او مقر یې د کینیا مرکز نیروبي کې دی د یو شمیر نورو موسیسو په همکارۍ سره په ځینو لویو ښارونو کې د هوا د ککړونکو موادو غلظت د دوامدارې څارنې لپاره یو لړ فعالیتونه سرته رسولي دي او د هوا د ککړتیا پر ضد اقدامات سیاسي او اقتصادي مسایل یې همیشه د یو ځانګړي اهمیت لرونکي دي د هوا ککړتیا مسألې ته په وروستیو کلونو کې توجو شوې ده ځینې ماهیرین په دې عقیده دي چې ویل کېږي د تهران ښار دنړۍ د ککړو ښارونو څخه دی چې د تهران او سیدونکي په ځانګړي ډول ماشومان په ډول ډول ناروغیو لکه: د سږو انسداد، مزمن برانشیت او د سږو له سرطان سره مخامخ دي چې ډېر زیات یې په نارینه و کې معمول دی، دا یو ښکاره حقیقت دی چې یو ښار له دریو خواوو څخه د البرز غرونو احاطه کړې په یوه ورځ کې ۵۲۰۰ ټنه سلفرداي اکساید، ۱۹۰ ټنه معلق ذرات او ۵ ټنه سرب په هوا کې خپرېږي دغه ککړونکي مواد تر ډېره حده د ستندرد حالت څخه زیات دي.(٢)

د نړیوالو معاهداتو په برخه کې د هغه معاهداتو یادونه کوو چې په نړیواله کچه لاسلیک شوي وي نو د نړیوال انساني قانون قواعد که څه هم چې د مسلحانه شخړو څخه وروسته د انسان حمایت کوي مګر د انسان او چاپیریال ترمنځ اړیکه شلول امکان نه لري په همدې بنیاد هغه حمایت چې د انسانیت لپاره د مسلحانه شخړو مهال وضع شوي لازمه ده چې په پراخه معنی سره وپېژندل شي ځکه دا سربېره د انسان په حمایت د هغه چاپیریال حمایت هم کوي چې انسان هلته ژوند کوي، دا په دې اعتبار چې په شخړو کې د مترقي

---

١ عبدالجلال مقیم، د ژوند چاپیریال حقوق. ص۹۲

٢ خدایداد کوچی، چاپیریال ساتنه، ص ۸۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسايلو کارول ددې لامل ګرځي چې انسان او هغه چاپيريال ته ضرر ورسوي چې انسان هلته اوسېږي، په دې اساس نړيوال انساني قانون د تيرې پېړۍ د اومې لسيزې تر لومړيو پورې به يې د بشريت په تقليدي برخې ترکيز کاوه که د غه عمل په هماغه چوکاټ پورې تړاو درلود او که يې د ځيړنې په ډګر پورې درلود، په همدې بنياد چاپيريال په دې صفت سره د نړيوالو انساني قوانينو کې نه دی ذکر شوی. (ځکه هغه مهال چې د چاپيريال مفکوره نه وه ښکاره شوې) مګر ددې سره سره يې يو شمېر احکام د چاپيريال ساتنه کوي:

۱- هغه معاهدات چې د وچې د جنګ په عاداتو او قوانينو پورې تړاو لري، په دې برخه کې د ۱۹۰۷م کال د لاهې څلورمه معاهده د يادولو وړ ده.

۲- د لاهې د ۱۹۰۷م کال هغه معاهده چې په سمندرونو کې د ماينونو د خښولو په اړوند لاسليک شوه.

۳- د بکترياليوژي د سلاح توليد او کارولو ممنوعيت او دهغې له منځه وړل په ۱۹۷۲م کال کې بله معاهده د هغه تشې لپاره رامنځته شوه چې مخکې پروتوکول ورته اشاره نه وه کړې او هغه په کال ۱۹۲۵م کال ترسره شوې وه.

۴- د خانقه او زهرجنو ګازونو د منعې په اړوند پروتوکول او دې ته ورته نور مکروبي وسايل چې د جنګ په وخت کې ورڅخه کار اخيستل کېږي، د جينوا د ۱۹۵۳م کال معاهده په نړيواله کچه ټول خانقه او زهرجن ګازونه حرام وبلل شول دې ته ورته نور مشابه ګازونه يې هم ناسم وګڼل.[1]

[1] عبدالجلال مقيم. د ژوند چاپيريال حقوق. ص ۱۱۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

چاپیریال هر هغه څه ته وایي چې بشر یې احاطه کړي وي. که هغه جمادات دي لکه: اسمانونه، ځمکې، غرونه او نور... همدارنګه د چاپیریال ساتنې حقوق د هغه قواعدو او پرنسیپونو له مجموعې څخه عبارت دي چې د انسانانو د فعالیتونو او کړنو تاثیر پر چاپیریال باندې تر څېړنې لاندې نیسي. اشخاص باید متوجه شي ترڅو داسې اعمال چې هغه د عامه وګړو د ځورونې او یا د ژوند د چاپیریال د ککړېدو سبب شي چې باید ځان ترې وساتي ترڅو چاپیریال ککړ نه شي او وګړي په سمه توګه ژوند ته دوام ورکړي چې د هغې له جملې څخه د بخار، لوګي ناولې اوبو له مخې چاپیریال ککړ شي ذکر شوي.

اسلام د چاپیریال د اساسي عناصرو د ساتنې او یو مسلمان او سیدونکي د دندې په اړه ارزښتناکه اصول او کلیات وضع کړي دی ، او په ځمکه او چاپیریال کې له فساد سره د مبارزې لپاره یې ځانګړي اسالیب ښودلی دی. اسلامي شریعت داسې لار ښوونې ئې کړې دي، چې په هغو سره د چاپېریال له هر ډول زیانونو څخه ټولنه ژغورل کیږي او له هر ډول داسې شیانو څخه ئې منع فرمایلې ده، چې چاپېریال ککړوي او منفي پایلې ئې پر انسان او نورو موجوداتو پریوځي، د هغو شیانو د کولو تاکیدي امر ئې کړی دئ، چې د چاپېریال پاک ساتلو له پاره اړین دي.

د نړیوالو میثاقونو له مخې د چاپیریال ساتنې لپاره د دویمې نړیوالې جګړې په پای کې ځینې اقدامات ترسره شول، چې د هغو زیاتو ته یو اځې په نظامی چوکاټ کې پاملرنه وشوه. د دغو هڅو او اقداماتو له جملې څخه د نوربنرګ د محکمې جوړیدل و ، چې یو اځې نظامي کارونه یې تر نظر لاندې وینو ، خو ځینې د چاپیریال مسائیل او جرایم چې د جنګ له امله منځ ته ورغلی وو هم تر بحث او څیړنې لاندې نیول کیدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندیزونه

۱. چاپیریال چې د وګړو د یوې مجموعه کې د اشخاصو د اوسیدو او د وګړو ترمنځ د تګ راتګ او د هغوی د مجموعې څخه عبارت دی نو پکار ده چې وګړي د چاپیریال په روغ ساتلو کې یو له بل سره مرسته او همکاري وکړي.

۲. د ژوند چاپیریال لپاره چې کوم اعمال ضرر رسوي باید وګړي ترې ځان وساتي، ترڅو موږ ټولنه سالمه او وګړي مو په سالمه فضا کې ژوند وکړي.

۳. یو شمېر هغه اعمال چې د ټولنې او د ژوند د چاپیریال په تاوان وي او اشخاص یې په قصد سره اهمال کړي باید سزا ورکړل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

القران الکریم

الف: کتابونه

۱. ابوعبدالله محمد بن اسماعیل.البخاري. (۱۴۲۱). صحیح البخاري بیروت: دارطوق النجاة.

۲. ابن ابي شیبه: ابي بکر عبدالله بن محمد ، مصنف ابي شیبه. ناشر الکتب الاسلامي، طبعة الثانیه.

۳. احمد مختارعبدالحمید عمر، (۲۰۰۱م). معجم اللغة العربیة المعاصره. قاهره: عالم الکتب.

۴. إبراهیم محمد الجرمي،(۱۴۲۲هـ). معجم علوم القرآن دار القلم، دمشق، اول چاپ یو جلده.

۵. بصیرت، ع، نبي او محمد جمال شینواری. (۱۳۹۸ل). نړیوال سازمانونه. یار خپرندویه ټولنه – جلال اباد.

۶. حامد انصاري. (۱۴۳۰). د اسلام حکومتي نظام. ژباړن: صافی، حبیب الله. پیغام خپرندویه مرکز – پېښور.

۷. خدایداد. کوچی، (۱۳۹۵). چاپیریال ساتنه. جلال اباد: سلام خپرندویه ټولنه.

۸. زرکشي محمد بن عبدالله بدرالدین بهادر(۱۴۰۲هـ). البرهان فی علم القرآن. بیروت، داراحیاء التراث العربی.

۹. دیوبندي محمودالحسن او شبیراحمد عثماني. (۱۴۱۴هـ). کابلی تفسیر. د افغانستان د جیدو علماوو ژباړه، د فهدبن عبدالعزیز د قرانکریم چاپخانه مدینه منوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰. سید ابوالاعلی مودودي، (۱۳۶۰). تفسیر تفهیم القران. ژباړن: قیام الدین کشاف. پېښور: جماعة الدعوه.

۱۱. سلیمان بن أحمد بن أیوب بن مطیر اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني.(۱۴۱۵هـ). المعجم الکبیرللطبراني، دار النشر: مکتبة ابن تیمیة – القاهرة.

۱۲. سید عنایت الله شاداب. (۱۳۹۵). د اسلامي حقوقو بنسټونه. مستقبل خپرندویه ټولنه – کابل.

۱۳. عبدالرؤف تنګیال، (۱۳۹۳). داسلام حقوقي نظام. مستقبل خپرندویه ټولنه – کابل.

۱۴. عبدالغفار صافی، (۱۳۹۷). قرآن پوهنه، سلام خپرندویه ټولنه – جلال اباد.

۱۵. عمید حسن. (۱۳۷۲). فرهنګ عمید یو جلده. انتشارات امیر کبیر تهران.

۱۲. عبدالجلال مقیم، (۱۳۹۷). د ژوند چاپیریال حقوق. جلال اباد: لیکوال خپرندویه ټولنه.

۱۷. علاءالدین علی بن حسام الدین ابن قاضی خان ،(۱۴۰۱هـ). کنز العما ل ،الناشر مؤسسة الرسالة ،الطبعة الخامسة:

۱۸. فرج صالح عریش. (۱۹۹۸). د چاپیریال د ککړتیا جرایم. موسسه فنیه، لومړی چاپ.

۱۹. قزوینی، للحافظ ابی عبدالله محمد ابن یزید ابن ماجه، سنن ابن ماجه. تحقیق: محمدفواد عبدالباقی، دارالاحیاء التراث العربی. چاپ کال نلري.

۲۰. محمدرضا ضیایي. بیګدلي، (۱۳۹۲ل). نړیوال عمومي حقوق، ژباړن: حکیمزی، حسیب الله. مستقبل خپرندویه ټولنه – کابل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱. محمد مصطفی نیازی، (۱۳۹۲ل). نړیوال معاهدات (د اسلامي فقهې او نړیوالو اصولو په رڼا کې). مسلم خپرندویه ټولنه – جلال اباد.

22. محمد رضا ضیایی. بیګدلي، (۱۳۸۷ل). حقوق معاهدات بین المللي. ۳۳ چاپ، نشر ګنج دانش: تهران، ایران.

۲۳. مثنی، احمد بن علي ابو یعلی، (۱۴۰۰هـ)، مسند ابی یعلی، مکتبه: دارالمامون دمشق.

۲۴. محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مَعْبدَ، التميمي، أبو حاتم، الدارمي، مسند ابن حبان. دار الوعي – حلب.

۲۵. نورانور. فاروقي، (۱۳۹۷). د چاپیریال ساتنې حقوق. جلال اباد: مسلم خپرندویه ټولنه.

ب: قوانین

۲۶. د عدلي وزارت رسمي جریده. (۱۳۸۵). د ژوند چاپیریال قانون، پرلپسې ګڼه: (۹۱۲). کابل: دولتي مطبعه.

۲۷. د افغانستان اسلامي جمهوریت، د تقنیني اسنادو د انفاذ او خپراوي د ډول قانون، (۱۳۹۵ل). پرله پسې ګڼه: (۱۲۴۲)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library